

WINTERTERRITORIA VAN DE SLECHTVALK IN DE GREIDHOEKE

Eelco Brandenburg & Imko Riemersma

In november 1999 zijn de auteurs van onderstaande bijdrage begonnen met een onderzoek naar het voorkomen en de verspreiding van de Slechtvalk in de Greidhoeke van Fryslân, met name in graslanden met veel hoogspanningsmasten (HSM's, zoals zij plegen te zeggen). Een valkenier gaf de auteurs een hint; hij had wel eens een vogel bij Bolsward op een HSM gezien. Onderzoek in de periode november 1999 t/m maart 2000 was een voorzichtig begin, een aftasten.

Onvolwassen Slechtvalk

foto: Anton Huijtema

GEBIED EN WERKWIJZE

Na gestart te zijn in het winterseizoen van 1999/2000 is het onderzoek met ingang van september 2000 gecontinueerd en vooral geïntensiveerd. Dat wil zeggen: een groter onderzoeksgebied (figuur 1) en er vaker erop uit. In 2000/01 werd gemiddeld op 12 dagen per maand waargenomen: één à twee keer per maand werd het traject Sneek/Bolsward richting Franeker, richting Dronrijp e.o. bekeken, terwijl een dag later Leeuwarden, Sneek/Heerenveen en omgeving nagelopen werd. De gebieden dicht(er) bij huis (o.a. omgeving Bolsward) werden het frequentst bezocht. Verreweg de meeste tijd werd besteed aan de

hoogspanningsmasten, maar ook is tijd uitgetrokken voor bijvoorbeeld wetland Witte en Zwarte Brekken bij Jutrijp, weidevogelreservaat Skrips bij Oosterlittens e.d. Al met al werd daarmee de gehele Greidhoeke van Fryslân in kaart gebracht op Slechtvalken, inclusief enkele gebieden aan deze regio grenzende (figuur 1).

Van een waargenomen Slechtvalk werden zo veel mogelijk gegevens genoteerd, zoals zitplaats, leeftijd en geslacht. Ook werd gekeken of de vogel geringd was, vooral met het oog op kleurringen die met gebruik van telescoop afleesbaar kunnen zijn. Gebleken is dat bij matige tot harde

wind (meer dan 4 Beaufort) de Slechtvalken vaak afwezig zijn. Wellicht zit een aantal dan op de grond, waardoor de trefkans veel lager is. Maar ook bij stralend mooi weer (blauwe lucht, zon, weinig wind) zijn Slechtvalken er niet altijd; toch ligt de trefkans bij dit weertype hoger.

RESULTATEN

2000/01 In het seizoen van 2000/01 werd de eerste vogel op 28 augustus 2000 gezien en de laatste op 13 mei 2001. Echter, de voorlaatst waargenomen Slechtvalk werd op 18 maart (2001) gezien. Het aantal individuen in de Greidhoeke lag rond de 34, waar

Tabel 1. Prooien van de Slechtvalk, aangetroffen in plukresten in de zomerpolder Meinesleat-Akkrumerak aan de Terkaplester Poelen (TP) en in de zomerpolders Krite, Deeklân en Lange Warren aan de Witte en Zwarte Brekken (WZB) (gegevens R. Kleefstra, SOVON).

Soort	TP	WZB
Bergeend	1	0
Krakeend	1	0
Wintertaling	2	1
Wilde eend	1	0
Soepeend	1	1
Slobeend	1	1
Kuifeend	0	1
Meerkoet	1	1
Kievit	1	1
Kemphaan	0	2
Watersnip	0	1
Tureluur	1	0
Kokmeeuw	4	4
Stormmeeuw	1	0
Postduif	0	1
Zwarte kraai	0	1

van er 29 op een HSM vertoefden. Rond de dorpen Goutum, Wirdum en Wijtgaard was sprake van enige clustervorming van verschillende individuen met 5 à 6 exemplaren. In november 2000 hadden we, afgaande op de gegevens van 1999/2000, de indruk dat een groot deel van de Slechtvalken al in de loop van september op de plaats van bestemming was, want we zagen exemplaren voortdurend op dezelfde HSM's of masten in de direc-

te omgeving zitten.

De inventarisatie van het voorbije seizoen 2001/02 (zie hieronder) bevestigt dit vermoeden. Daarom is het percentage van 30% overvliegers in september en oktober, genoemd door Versluys *et al.* (1996), ons inziens te hoog en het aantal pleisteraars te laag, met name voor de maand oktober. Ondanks dat dit voor de soort de belangrijkste trekperiode vormt, zal menige waarnemer abusievelijk een jagende Slechtvalk als 'overvliegend' genoteerd hebben (Hustings & Van Winden 1998).

In april trokken we er niet veel meer op uit in de wetenschap dat er vanaf maart nog maar weinig Slechtvalken aanwezig zijn en we bovendien dan met andere vogelinventarisaties bezig zijn. Toch letten we, in het kader van het zoeken naar broedparen van de Boomvalk in HSM's in juni en juli, ook op mogelijk overzomerende Slechtvalken.

2001/02 De eerste Slechtvalk werd al op 18 juli (2001) waargenomen en een exemplaar op 26 april 2002 sloot de rij van vastgestelde Slechtvalken. Het aantal in de Greidhoeke bedroeg dit seizoen rond de 33 exemplaren waarvan er 26 een HSM bezetten. Tussen Sneek en Franeker (via Bolsward, Arum) waren maar liefst 9 à 10 Slechtvalken present, net als het jaar ervoor, waarvan zo'n 4 exemplaren

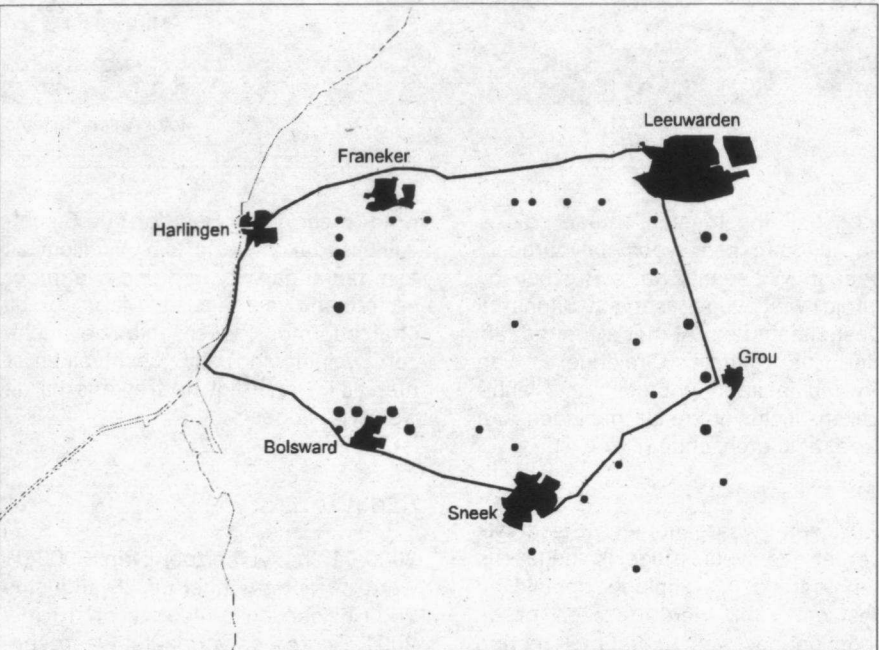
rond de stad Bolsward. Bij de 3 bovengenoemde dorpen onder Leeuwarden (2000/01) waren er dit jaar maar 2 exemplaren te vinden (figuur 1).

DISCUSSIE

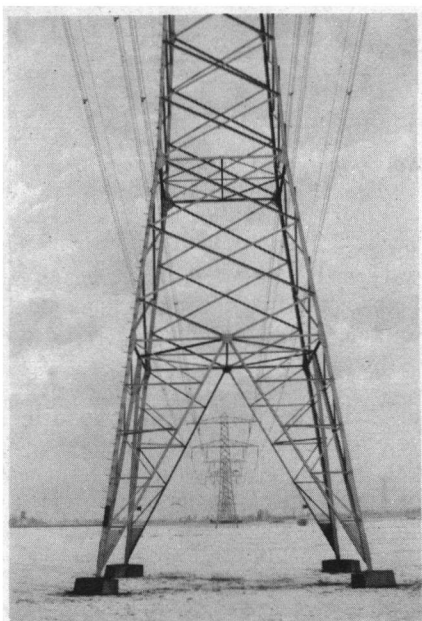
Het was bekend dat Slechtvalken in het Lauwersmeergebied en op de buitendijkse gronden van Noard-Fryslân Bûtendyks in noemenswaardige aantallen overwinteren. Zo ook in het Friese binnenland, zij het in mindere mate, bijvoorbeeld bij waterrijke gebieden rond Terherne, Sneek, Groote Wielen, e.a. Ons onderzoek heeft aangetoond dat er in verhouding aanmerkelijk meer Slechtvalken in de graslanden van de Greidhoeke verblijven dan bekend was.

In de Atlas van de Nederlandse Vogels (SOVON 1987) staan in ons studiegebied weinig of geen stippen. Het herstel van de soort - na de enorme achteruitgang in de jaren vijftig en zestig door gebruik van landbouwgif - was nog niet zo lang daarvoor op gang gekomen, maar ook de mate en methode van inventarisatie speelt hier wellicht een rol, waardoor Slechtvalken op HSM's over 't hoofd gezien werden. In die tijd stonden de HSM's er al, want de meesten zijn in 1965, 1973 en 1974 geplaatst. Aangezien de actieradius van de soort groot is, kunnen ze met regelmaat foerageren in/bij water(vogel)rijke gebieden. In goede voedselgebieden blijven ze dichter bij honk.

Omdat na een kleine 3 jaar Slechtvalken inventariseren de verspreiding en de aantallen nagenoeg bekend zijn, is het wellicht tijd om andere zaken te onderzoeken en uit te werken, zoals bijvoorbeeld het (met het nodige geluk kunnen) aflezen van pootringen en het (nog) meer schiften in man/vrouw en volwassen/onvolwassen om meer inzichten te verkrijgen in de populatiesamenstelling van overwinterende Slechtvalken in Fryslân. Daarnaast kan het zoeken naar ruiveren en prooi-resten interessante gegevens opleveren, ofschoon dit in ons open landschap (met veel wind) zeker niet mee zal vallen. Ook zou meer op het letten van prooibemachtiging kunnen worden gelet, want tot nu toe zijn dergelijke waarnemingen schaars met 1x een duif (ongedetermineerd), 1x Spreeuw grijpend, 2x (waaronder een onvolwassen exemplaar) achter Kieviten aan, restant van een Houtsnip en 2 braakballen. Voor prooi-onderzoek

Figuur 1. Ligging van het onderzoeksgebied in Noordwest-Fryslân (Greidhoeke) met weergegeven de winterterritoria van Slechtvalken in het winterseizoen 2001/02 (kleine stip = 1 exemplaar, grote stip = 2 exemplaren).

HSM's bij de Terkaplester Poelen
foto: Romke Kleefstra

lijkt het van belang zitposten en jacht-
terreinen van Slechtvalken rond wa-

ter(vogel)rijke gebieden te bezoeken en o.a. plukplaatsen af te lopen, getuige de prooilijsjes die Romke Kleefstra (SOVON) vaststelde tijdens broedvogelinventarisaties in de zomerpolders van de Terkaplester Poelen en de Witte en Zwarte Brekken in het voorjaar van 2002 (tabel 1). Daarnaast blijft het tellen met een ruimere tijdsinterval ertussen niet verkeerd, want daarmee kun je veranderingen sneller constateren.

TOT SLOT

We hadden het bestuur van de Werkgroep Slechtvalk Nederland (WSN) uitgenodigd om eens een dag in de Greidhoeke van Fryslân te komen kijken. Zo zagen we op 8 december 2001 samen met Jan van Dijk en Peter van Geneijgen van de WSN o.a. bij Bolsward een 'noordelijk' wijfje. Haar 5e staartpen was half/driekwart volgroeid (zo hoor en leer je nog eens wat) en ze verjoeg een soortgenoot (ook roepgeluiden gehoord).

Eveneens bij Bolsward zagen we een mannetje samen met een vrouwtje op één mast en een onvolwassen exemplaar onder Franeker. Jan van Dijk heeft deze jonge vogel met de digitale camera kunnen opnemen. In totaal hebben we op deze dag 12 verschillende Slechtvalken gezien. De WSN-bestuursleden waren uiteraard zeer te spreken over onze provincie: "Een leuke dag in Friesland; wat een valken...!!!"

Ter aanvulling: Willem Louwsma ving op 29 september 2001 tot zijn grote verbazing een 1° kalenderjaar mannetje bij Koudum in een wilsternet (vangnet voor Goudplevieren). Deze vogel is geringd en uiteraard weer vrijgelaten. Het betrof hier geen primeur, want in de winter 1942/43 werden door twee wilsterflappers ieder een Slechtvalk gevangen in de omgeving van Uitwellingerga (Van der Ploeg *et al.* 1976) en in 1993 door Joop Jukema uit Oosterbierum (Jukema *et al.* 2001).

DANKWOORD

Van de volgende personen ontvingen we in 2000/01 en het seizoen erop enige waarnemingen: A. Bles, P. v.d. Bij, P. de Bruin, T. Jager, J. de Jong, R. Kleefstra, H. Ligthart, W. Louwsma, S. Mulder, H. Osinga, J. Roosma en B. Sienema. Voor het vervaardigen van figuur 1 gaat dank uit naar Dirk Zoetebier van SOVON Vogelonderzoek Nederland.

LITERATUUR

- HUSTINGS F. & E. VAN WINDEN 1998. Slechtvalken terug uit diep dal. SOVON Nieuws 11 (4): 14-16.
 JUKEMA J., T. PIERSMA, J.B. HULSCHER, E.J. BUNSKOEKE, A. KOOLHAAS & A. VEENSTRA 2001. Goudplevieren en wilsterflappers: eeuwenoude fascinatie voor trekvogels. Fryske Akademy, Ljouwert/KNNV Uitgeverij, Utrecht.
 PLOEG D.T.E. VAN DER, W. DE JONG, M.J. SWART, J.A. DE VRIES, J.H.P. WESTHOF, A.G. WITTEVEEN & B. VAN DER VEEN 1976. Vogels in Friesland, deel 1. De Tille, Leeuwarden.
 SOVON 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels. SOVON, Arnhem.
 VERSLUYS M., K. SCHOLTEN & D. SCHUT 1996. Slechtvalk, Smelleken en Klapekster in Friesland. Twirre 7 (3): 1-5.

Eelco Brandenburg, Turfkade 38, 8701 JM Bolsward
(tel.: 0515-573452)
 Imko Riemersma, Kempiusstraat 36, 8602 VH Sneek
(tel.: 0515-415442)